

FEBRER i CARDONA, Antoni (2004): *Versions teatrals*. Edició de Joan Mas i Vives/Maria Isabel Ripoll Perelló i introducció de Joan Mas i Vives. Barcelona/Palma: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; Universitat de les Illes Balears, Departament de Filologia Catalana i Lingüística General; Institut Menorquí d'Estudis, 299 p. (Biblioteca Marian Aguiló, 36)

I. *Versions teatrals* dins l'*Obra Completa* d'Antoni Febrer i Cardona

El volum *Versions teatrals* d'Antoni Febrer i Cardona (Maó, 1761-1841), que recull les traduccions d'una *Passió* culta francesa (1817) i de cinc obres llatines del jesuïta Gabriel François Le Jay (1833 i 1836), presenta, d'entrada, l'atractiu de situar una valuosa aportació literària en el marc més ampli de la recuperació d'una de les figures més destacades de la història de la cultura catala-

na, en general, i del grup il·lustrat menorquí, en particular. Si la datació esmentada dels manuscrits febrerians és ja un convit a eixamplar el coneixement sobre la producció literària del primer terç del segle XIX, el fet que aquest volum sigui una de les primeres concrecions del projecte d'edició de l'*Obra Completa* de Febrer i Cardona, endegat el 2002, significa que la novetat bibliogràfica, lluny de constituir un fet aïllat, és la cristallització d'una activitat, el sentit últim de la qual és atorgar a l'humanista maonès l'espai historiogràfic, acadèmic i lector que li correspon.

Des d'aquesta perspectiva, *Versions teatrals* obre, per la via de l'edició d'una magna obra de gairebé un centenar de manuscrits, l'etapa decisiva de la recuperació iniciada a la dècada dels seixanta per Jordi Carbonell i represa, des de finals dels anys vuitanta, per Maria Paredes (Paredes 1996), la qual s'ha erigit, al seu torn, en el centre d'un grup heterogeni d'investigadors, aplegats per primer cop a Menorca el 1991 dins el marc de les *Jornades Antoni Febrer i Cardona i la cultura de la Il·lustració* (Salord/Paredes ed. 1992). Fou l'edició, deu anys més tard, del *Diccionari menorquí, espanyol, francès i llatí* (Febrer 2001) la que impulsà la col·laboració definitiva de l'Institut Menorquí d'Estudis, l'Institut d'Estudis Catalans i les Publicacions de l'Abadia de Montserrat per tal de posar a l'abast del públic l'*Obra Completa* d'Antoni Febrer i Cardona. Així, amb l'obertura de l'obra lexicogràfica, convertida a posteriori en volum I, es procedí a organitzar el gairebé centenar de manuscrits en desset volums sobre, primer, l'obra gramatical catalana, la francesa i la preceptiva poètica; segon, les traduccions dels clàssics llatins; tercer, les versions teatrals; quart, l'obra poètica; cinquè, les traduccions bíbliques i els tractats d'ascètica, i, finalment, els volums miscel·lanis amb altres interessos enciclopedistes.

És dins aquest context que *Versions teatrals*, el segon volum editat per més que ocupi el lloc IXè dins l'*Obra Completa*, adquireix el seu sentit, i no només pel fet d'esdevenir una peça òbvia d'un conjunt més ampli, sinó sobretot perquè participa de les característiques més destacades del projecte cultural febrerià: un projecte que, sustentat en una profunda religiositat cristocèntrica (breu: il·lustrada) i adreçat (malgrat o a causa de les circumstàncies històriques entre la societat d'antic règim i la burgesa) a la joventut menorquina en una clara voluntat pedagògica (també ben il·lustrada), presenta un caràcter unitari dins l'evident diversitat de matèries i de temes. Així, el Febrer gramàtic, el lexicògraf i el preceptista, exercitats en obres específiques que estableixen els particulars marcs «teòrics» de coneixement, entren en joc conjunt a l'hora d'afrontar la «pràctica» traductora, tant si parteix del llatí com del francès, tant si cerca els motlles poètics del registre més literari i comú com si opta per una prosa més a prop del col·loquial/dialectal. Ens trobam, en summa, davant el que Joan Mas i Vives, a la «Introducció», anomenarà les «constants que són òbvies i que també serveixen per caracteritzar alguns trets de les seves versions teatrals»: «el caràcter didàctic o docent», «una profunda religiositat» i «la voluntat de dignificar la llengua que empra» (p. 8-9).

II. La «Introducció» de Joan Mas i Vives: estat de la qüestió i anàlisi literària

La novetat de l'obra i la divulgació insuficient del seu autor, Antoni Febrer i Cardona, reclamen, sens dubte, una introducció com la que ofereix Joan Mas i Vives, un dels especialistes de referència pel que fa tant a la història del teatre com al període comprès entre la Il·lustració i la Renaixença. La direcció del *Diccionari del teatre a les Illes Balears* (Mas dir. 2003) i la recuperació de la figura i de l'obra poètica de Josep de Togores i Sanglada, Comte d'Aiamans (1767-1831) (Togores 1995) constitueixen, en aquest sentit, dos indicis valuosos del ric bagatge amb què el catedràtic de filologia catalana de la Universitat de les Illes Balears enfronta la lectura d'aquestes *Versions teatrals*. Així, l'aportació més substancial rau en el fet que l'anàlisi literària de cada una de les traduccions febrerianes és complementada per dos apartats específics de contextualització, convertits en un veritable estat de la qüestió sobre el teatre a Menorca entre els segles XVIII i XIX, d'una banda, i, de l'altra, sobre les raons literàries i històriques que dugueren l'il·lustrat maonès a traduir el je-suíta francès situat a cavall dels segles XVII i XVIII. El discurs de Joan Mas esdevé, en conseqüència,

un diàleg amb la bibliografia existent, el resultat del qual és una síntesi original, que, a nivell historiogràfic, combina referents de la literatura general catalana i de l'específica insular (sobretot menorquina) i, a nivell crític, proposa una aproximació a les obres no només des de una perspectiva textual sinó també teatral i dramaturgica.

Cal parar, en aquest sentit, atenció a les novetats que incorpora amb el sol fet de plantejar, a l'apartat inicial «Antoni Febrer i Cardona i el teatre a Menorca entre els segles XVIII i XIX», hipòtesis sobre la relació entre les traduccions de Febrer i el marc dibuixat per les notícies i els textos teatrals setcentistes de Joan Ramis i els vuitcentistes de Vicenç Albertí, «molts més espectaculars dels que podem recuperar en qualsevol altre territori del domini lingüístic» (p. 5). Per més que la insuficiència de coneixement de l'ambient teatral maonès aboqui Joan Mas a haver de cercar respostes a l'interior de la producció febreriana des de les «constants» que la travessen, aquest plantejament ha dut ja el lector a abraçar amb una mirada ràpida un context que difícilment trobarà sintetitzat a cap altre estudi en els termes i amb l'actualització que ell ens proposa.

Si a «Una Passió culta» —en llengua francesa, d'autor no identificat i traduïda el 1817— Joan Mas pot incorporar, a l'anàlisi literària i teatral d'una obra que «es correspon als postulats més purs de la tragèdia neoclàssica» (p. 14), el context previ que n'explica l'originalitat enfront de la tradició (p. 14); les cinc traduccions de Gabriel François Le Jay són objecte d'un apartat de plantejament general en què el professor mallorquí, a partir d'aspectes només apuntats en la bibliografia anterior, presenta la figura i l'obra de Le Jay, d'una banda, i, de l'altra, s'interroga, sobre les raons d'aquesta tria febreriana. En el primer cas, l'objectiu és mirar d'escatir la influència dels models retòrics i del teatre dels col·legis dels jesuïtes en la cultura del segle XVIII, en general, i en l'obra de Febrer, en particular; en el segon, l'interès és tractar de dilucidar, posant en joc l'espiritualitat il·lustrada de l'humanista maonès i les circumstàncies d'enfonsament definitiu de la societat d'antic règim, les bases d'interpretació d'aquestes obres a partir d'una proposta de síntesi segons la qual la religiositat il·lustrada de Febrer «s'oposava tant als excessos de l'absolutisme com als del radicalisme progressista, tots dos tocats d'un elevat grau d'intransigència» (p. 20).

Després d'aquest apartat, s'aborden les lectures, individualitzades, de les cinc traduccions de Le Jay, deixant constància de l'existència d'una altra, *Josef coneixent els seus germans*, avui perduda. Joan Mas n'ofereix unes anàlisis molt completes en el sentit d'assenyalar les fonts, bíbliques o literàries, de les peces; de resseguir-ne l'estructura i la progressió argumental, d'apuntar els trets més destacats de la construcció dels personatges, i, d'una manera especial, d'oferir-ne una caracterització i valoració literàries atenent el gènere, l'ús del vers o de la prosa, i la discursivitat o, per contra, la teatralitat de l'obra. El que interessa ara de subratllar és que, de les dues tragèdies dedicades a la figura bíblica de Josep, *Josef venut per els seus germans* i *Josef intendent de tota l'Egipte*, Joan Mas argumenta els valors literaris de la segona fins al punt d'afirmar que «aquesta traducció de Febrer, a parer meu, deu ésser la tragèdia més pura del neoclassicisme català a Menorca, si exceptuam *Lucrecia* de Joan Ramis» (p. 29). Quant a la tercera tragèdia, *Daniel o El vertader cultor de Déu restablert en l'Orient*, cal retenir el fet que s'allunyi de les altres dues no només per la data (1836) sinó també perquè els alexandrins han estat substituïts per la prosa, per més que en compartesqui el model de la tragèdia i la recreació d'una altra figura bíblica, Daniel. *Filocriso o L'avar* i *Damocles o El filosof reinant*, al seu torn, constituïrien una altra unitat per les concomitàncies de gènere —la comèdia—, l'ús de la prosa, en el que considera una «relaxació en el model de llengua literària», i la construcció d'unes trames moralitzants i didàctiques, que situen ambdues obres dins els referents més precisos de la comèdia neoclàssica.

III. Els textos: fixació i lectura

L'edició d'aquestes *Versions teatrals* d'Antoni Febrer i Cardona —gramàtic que establí i aplicà una codificació ortogràfica pròpia dins el marc d'un model de llengua a partir del menorquí

culte, vàlid a tota la comunitat lingüística catalana (Ginebra 1996)— ha significat l'establiment d'uns criteris, generals al conjunt de l'*Obra Completa* amb l'excepció lògica del manteniment de la grafia febreriana al diccionari i a les gramàtiques, que posen el rigor filològic al servei d'un gran públic exigent i modern. Així, l'edició duta a terme per Joan Mas i Vives i Maria Isabel Ripoll Pelleró, d'acord amb el camí ja obert per Maria Paredes i Amadeu Viana amb l'edició de les traduccions febrerianes de Ciceró (Ciceró 2002), aconsegueix del tot les expectatives d'un text actual (per l'ortografia i per l'anomenada ortotipografia, bàsicament) i, alhora, profundament respectuós amb els trets morfosintàctics i lèxics de l'obra de Febrer. És més: els editors, en els seus aclariments lèxics en notes a peu de pàgina, han recorregut al *Diccionari menorquí, espanyol, francès i llatí* del propi autor, tot creant un joc de referències internes que contribueix, sens dubte, a palesar la coherència de l'obra febreriana.

A partir d'aquesta edició de *Versions teatrals*, s'obre tota una dinàmica literària de la qual cal esperar fruits importants. Em referesc, especialment, a les lectures que l'obra ha de fer possibles: en aquest sentit, els elements i els suggeriments aportats per Joan Mas haurien de ser el millor dels estímuls per afrontar aquestes peces des de les perspectives d'història cultural, de crítica literària i d'anàlisi comparada més àmplies. Així, i en primer lloc, *Versions teatrals* obliga a revisar, sense tòpics ni limitacions territorials, l'abast de la Il·lustració dins la cultura catalana, tot assumint-ne les aportacions de primer ordre del grup il·lustrat menorquí, el cosmopolitisme europeista del qual s'expressava dins els registres d'una catalanitat ben conscient de la comunitat lingüística en què s'inseria. La cronologia, a més, d'aquestes traduccions teatrals ens situa en el primer terç del segle XIX, amb tot el que comporta de revisió específica de la literatura catalana anterior a la Renaixença per tal d'anar delimitant, amb edicions i amb estudis com aquest, una realitat molt més rica del que hem pogut creure. En segon lloc, l'origen francès de la *Passió* febreriana i l'autoria de Le Jay de les tres tragèdies i les dues comèdies tallen qualsevol velleïtat de limitar-ne la lectura a paràmetres religiosos o moralistes esquifidament temàtics per tal com ens trobam davant la reelaboració de figures que travessen la cultura occidental: les bíbliques de Josep, Daniel de l'Antic Testament i els apòstols del Nou, l'avar de Plaute i de Molière, i fins la que, inspirant-se en els plantejaments de Plató, ha impregnat bona part dels discursos morals i literaris de l'edat mitjana i moderna sobre el bon, és a dir, el savi governant. Si, finalment, traduir és un enriquiment per a la cultura receptora, haurem de convenir que aquestes *Versions teatrals* estableixen uns nous referents de la importància dels quals va més enllà de l'etapa històrica en què se situen per abraçar, en una visió diacrònica, el conjunt de la cultura catalana.

BIBLIOGRAFIA

- CICERÓ (2002): *De la vellesa. De l'amistat*. Paredes, Maria/Viana, Amadeu (ed.). València/Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Institut Menorquí d'Estudis; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 159 p. (Biblioteca Sanchis Guarner, 61).
- FEBRER i CARDONA, Antoni (2001): *Diccionari menorquí, espanyol, francès i llatí*. Paredes, Maria (ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 435 p. (Biblioteca Filològica, XLII)
- GINEBRA i SERRABOU, Jordi (1996): *L'obra gramatical d'Antoni Febrer i Cardona (1761-1841)*. Menorca: Institut Menorquí d'Estudis; Ajuntament de Ciutadella, 195 p.
- MAS i VIVES, Joan (dir.) (2003): *Diccionari del teatre a les Illes Balears*, volum I. Palma/Barcelona: Lleonard Muntaner, Editor; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 525 p.
- PAREDES i BAULIDA, Maria (1996): *Antoni Febrer i Cardona, un humanista il·lustrat a Menorca (1761-1841)*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 333 p. (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 49).

SALORD, Josefina / PAREDES, Maria (ed.) (1992): *Antoni Febrer i Cardona i la cultura de la Il·lustració*. Barcelona: Curial, 151 p. (Randa, 31)

TOGORES i SANGLADA, Josep de (1995): *Poesies*, Mas, Joan (ed.). Barcelona: Curial Edicions Catalanes; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 351 p. (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 40).

Josefina SALORD RIPOLL
Institut Menorquí d'Estudis